

Vímuefnanotkun
unglinga í efstu
bökkjum grunnskóla á Íslandi

Þróun frá 1997 til 2013

RANNSÓKNIR & GREINING
HÁSKÓLANUM Í REYKJAVÍK

Höfundar

Hrefna Pálsdóttir
Jón Sigfússon
Inga Dóra Sigfúsdóttir
Álfgeir Logi Kristjánsson

www.rannsoknir.is

Rit þetta má ekki afrita með nokkrum hætti, svo sem með ljósmyndun, prentun, hljóðritun eða á sambærilegan hátt, að hluta eða í heild, án skriflegs leyfis Rannsókna & greiningar.

Efnisyfirlit

Yfirlit yfir myndir	4
Listi yfir töflur	5
Inngangsorð.....	6
Aðferð og gögn	6
Þátttakendur og framkvæmd.....	6
Mælitæki	7
Úrvinnsla	8
Niðurstöður	9
Reykingar	9
Daglegar reykingar	9
Munn- og neftóbaksnotkun.....	10
Munntóbak einu sinni eða oftár um ævina	10
Neftóbak einu sinni eða oftár um ævina	11
Munn- eða neftóbak einu sinni eða oftár um ævina	12
Munntóbak 20 sinnum eða oftár um ævina	13
Neftóbak 20 sinnum eða oftár um ævina	14
Munntóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga	15
Neftóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga	16
Munn- eða neftóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga	17
Neysla áfengis.....	18
Áfengi einu sinni eða oftár um ævina	18
Áfengi einu sinni eða oftár sl. 30 daga	18
Ölvun einu sinni eða oftár um ævina.....	19
Ölvun einu sinni eða oftár sl. 30 daga.....	19
Neysla kannabisefna.....	20
Hass einu sinni eða oftár um ævina.....	20
Marjúana einu sinni eða oftár um ævina.....	20
Hass eða marjúana einu sinni eða oftár um ævina.....	21
Neysla annarra vímuefna.....	21
Amfetamín einu sinni eða oftár um ævina	21
Kókaín einu sinni eða oftár um ævina	22
E-töflu(r) einu sinni eða oftár um ævina.....	22
Sveppir einu sinni eða oftár um ævina	23
Sniff einu sinni eða oftár um ævina	23
Samantekt og umræða.....	24
Heimildir	27

Yfirlit yfir myndir

Mynd 1.	Hlutfall nemenda í 8. - 10. bekk sem hafa prófað að reykja sígarettu(r) einhvern tíma um ævina, árin 1997 - 2013.	9
Mynd 2.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem reykja sígarettu(r) daglega, árin 1997 - 2013.	9
Mynd 3.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	10
Mynd 4.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	10
Mynd 5.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	11
Mynd 6.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	11
Mynd 7.	Hlutfall stráka í 8. - 10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	12
Mynd 8.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	12
Mynd 9.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak 20 sinnum eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	13
Mynd 10.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak 20 sinnum eða oftast um ævina, árin 2003 - 2012.	13
Mynd 11.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak 20 sinnum eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	14
Mynd 12.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak 20 sinnum eða oftast um ævina, árin 2003 - 2013.	14
Mynd 13.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	15
Mynd 14.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	15
Mynd 15.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	16
Mynd 16.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	16
Mynd 17.	Hlutfall stráka í 8.-10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	17
Mynd 18.	Hlutfall stelpna í 8.-10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 2006 - 2013.	17
Mynd 19.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa drukkið áfengi af einhverju tagi einu sinni eða oftast um ævina, árin 1997 - 2013.	18
Mynd 20.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa drukkið áfengi af einhverju tagi einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 1997 - 2013.	18
Mynd 21.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftast um ævina, árin 1997 - 2013.	19
Mynd 22.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftast sl. 30 daga, árin 1997 - 2013.	19
Mynd 23.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað hass einu sinni eða oftast um ævina, árin 1997 - 2013.	20
Mynd 24.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað marjúana einu sinni eða oftast um ævina, árin 2009 - 2013.	20

Mynd 25.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað hass eða maríjúana einu sinni eða oftár um ævina, árin 2009 - 2013.	21
Mynd 26.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað amfetamín einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.	21
Mynd 27.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað kókaín einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.	22
Mynd 28.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað E-töflu(r) einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.	22
Mynd 29.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað sveppi einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.	23
Mynd 30.	Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa sniffað einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.	23

Listi yfir töflur

Tafla 1.	Heildarfjöldi þátttakenda í 8., 9. og 10. bekk árin 1997 til 2013.	7
----------	---	---

Inngangsorð

Í úttektinni hér á eftir gefur að líta niðurstöður rannsókna meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla á Íslandi, árið 2013. Gagnasöfnun fór fram með spurningalistakönnun í febrúarmánuði. Nú í ár er eingöngu horft til vímuefnanotkunar, þ.á.m. daglegra reykinga, munn- og neftóbaksnotkunar, ölvunardrykkju og neyslu ólöglegra fíkniefna. Allar myndir í þessari skýrslu standa sjálfstæðar og eru látnar tala sínu máli.

Samstarfsaðilar Rannsókna & greiningar eru fjölmargir en stuðningur mennta- og menningarmálaráðuneytisins við rannsóknirnar hefur gert það að verkum að velflest sveitarfélög í landinu nýta sér upplýsingar úr rannsóknunum þar sem greint er frá högum og líðan barna og ungmenna á hverjum stað. Sem dæmi þá nýta sveitarfélög sem í búa um 70 - 80% landsmanna sér niðurstöður rannsókna á hvert til ákvarðanatöku í stefnumálum og aðgerðum sem lúta að börnum og ungmennum. Þá njóta um 70% nemenda landsins þess að unnar eru sértækar skólaskýrslur fyrir skólana svo skoða megi stöðu mála í viðkomandi skóla. Þá má geta þess að í þróun og framkvæmd Ungt fólk rannsókna hefur starfsfólk Rannsókna & greiningar og mennta- og menningarmálaráðuneytisins notið góðs af einstöku samstarfi við skólastjórnendur, kennara og nemendur í grunn- og framhaldsskólum landsins. Án samstarfs þessara aðila væru rannsóknirnar ekki framkvæmanlegar

Aðferð og gögn

Þátttakendur og framkvæmd

Skýrsla þessi byggir á gögnum Rannsókna & greininga (R&G) sem safnað hefur verið meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla árin 1997, 2000, 2003, 2006, 2009, 2012 og 2013. Mennta- og menningarmálaráðuneytið hefur verið samstarfsaðili R&G við gerð og úrvinnslu allra þessara kannananna. Framkvæmd og úrvinnsla hefur verið á vegum Rannsókna & greiningar við Háskólann í Reykjavík frá 1999, en fyrir þann tíma á vegum Rannsóknarstofnunar uppeldis- og menntamála. Spurningalistar hafa verið sendir í alla skóla á landinu þar sem kennarar sjá um að leggja þá fyrir eftir skýrum fyrirmælum. Með hverjum spurningalista fylgir ómerkt umslag sem

Þátttakendur setja spurningalistann í að útfyllingu lokinni. Ávallt er ítrekað fyrir þátttakendum að rita hvorki nafn, kennitölu eða aðrar persónurekjanlegar upplýsingar á spurningalistana svo útilokað sé að rekja svörin til þeirra. Jafnframt eru þeir vinsamlegast beðnir um að svara öllum spurningunum eftir bestu samvisku og biðja um hjálp ef þeir þurfa á að halda. Tafla 1 sýnir fjölda þátttakenda í 8., 9. og 10. bekk hvert ár og svarhlutfall.

Tafla 1. Heildarfjöldi þátttakenda í 8., 9. og 10. bekk árin 1997 til 2013.

Ár	Fjöldi þátttakenda	Hlutfall af þýði (%)
1997	9.292	90
2000	9.487	82
2003	10.743	81
2006	10.489	82
2009	11.178	84
2012	11.222	86
2013	11.408	87

Mælitæki

Mælitæki rannsóknanna eru ítarlegir spurningalistar, fyrir nemendur í 8.-10. bekk, sem hafa verið þróaðir ár frá ári, fyrst af starfsfólki Rannsóknastofnunar uppeldis- og menntamála en á síðari árum af Rannsóknum & greiningu. Spurningarnar eru mótaðar af fagfólki í félagsvísindum þar sem farið er eftir ströngum kröfum um að þær geti af sér öruggar niðurstöður, og að áreiðanleiki og réttmæti sé ávallt í fyrirrúmi.

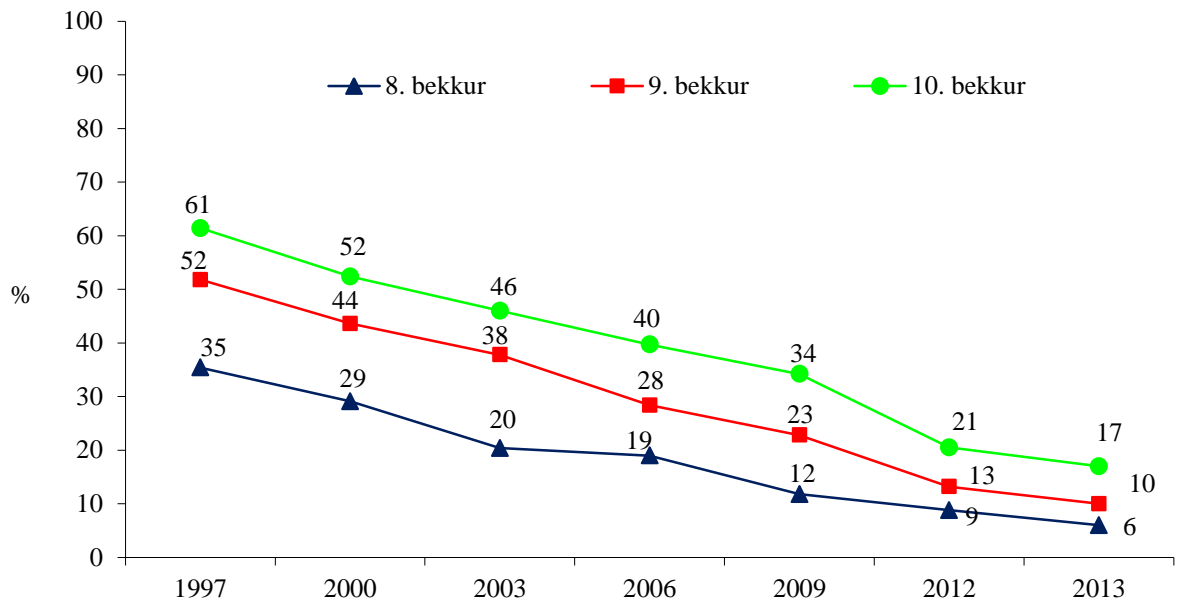
Úrvinnsla

Í þessari skýrslu er dregin upp lýsandi mynd af þróun og breytingum á tíðni vímuefnaneyslu unglunga sem sækja nám í efstu bekkjum grunnskóla á Íslandi frá 1997 til 2013. Fyrst er fjallað um reykingar, þá notkun munn- og neftóbaks, svo áfengisnotkun og að lokum notkun kannabisefna og annarra ólöglegra vímuefna. Almennt er niðurstöðum ekki skipt eftir kyni nema í málaflokkum þar sem vel þekktur kynjamunur er fyrir hendi t.d. í umfjöllum um munn- og neftóbak.

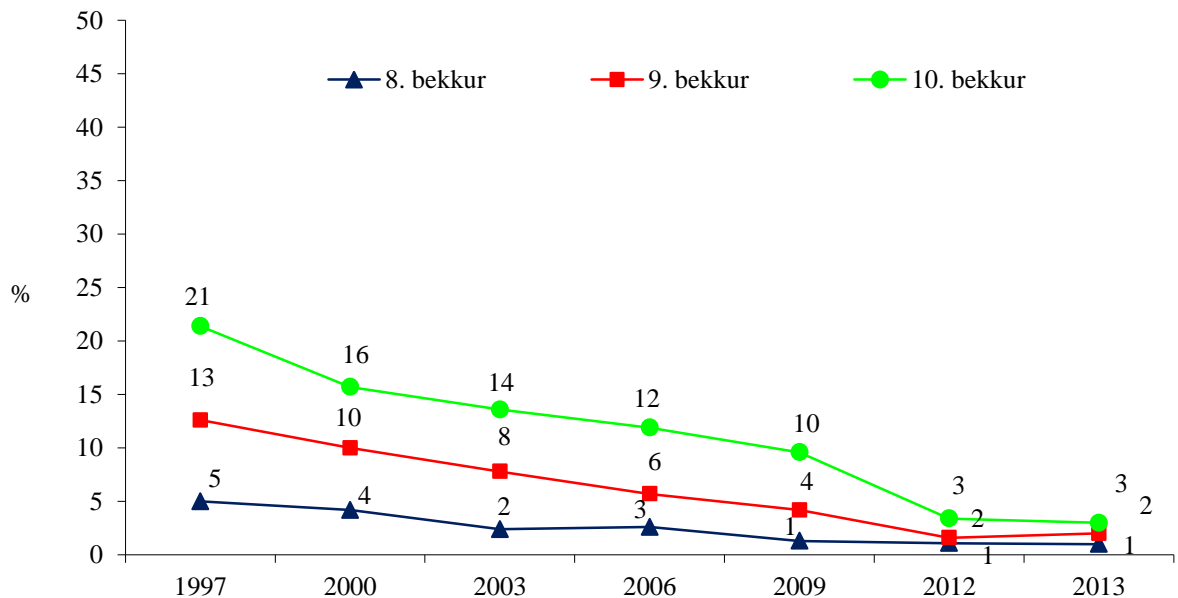
Niðurstöður

Reykingar

Mynd 1. Hlutfall nemenda í 8. – 10. bekk sem hafa prófað að reykja sígarettu(r) einhvern tíma um ævina, árin 1997 – 2013.

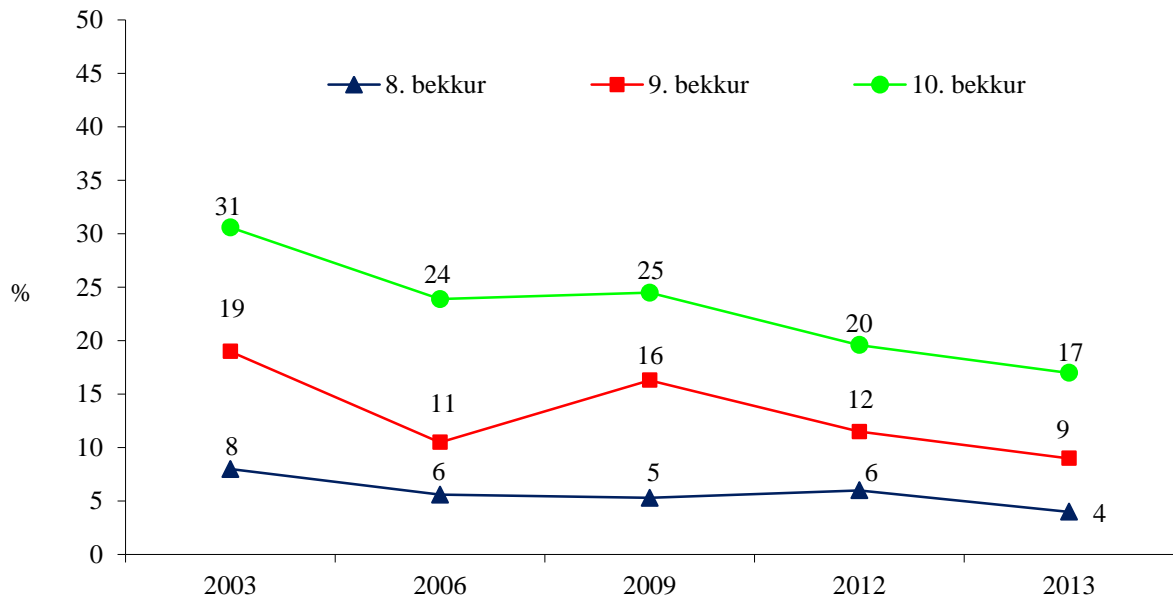
Daglegar reykingar

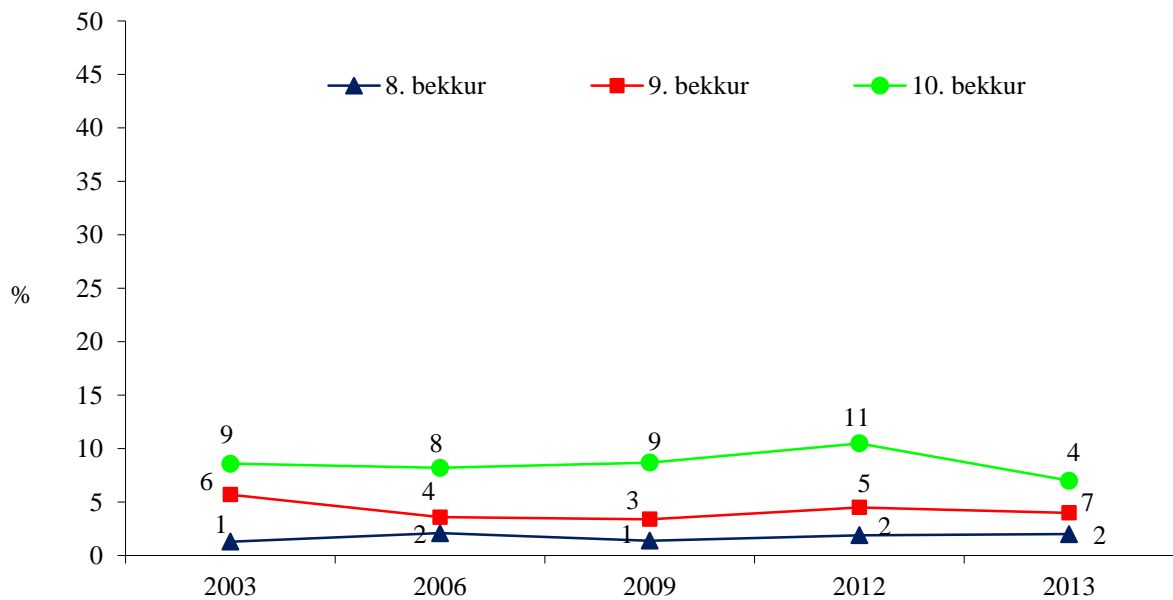
Mynd 2. Hlutfall nemenda í 8.–10. bekk sem reykja sígarettu(r) daglega, árin 1997 – 2013.

Munn- og neftóbaksnotkun

Munntóbak einu sinni eða oftár um ævina

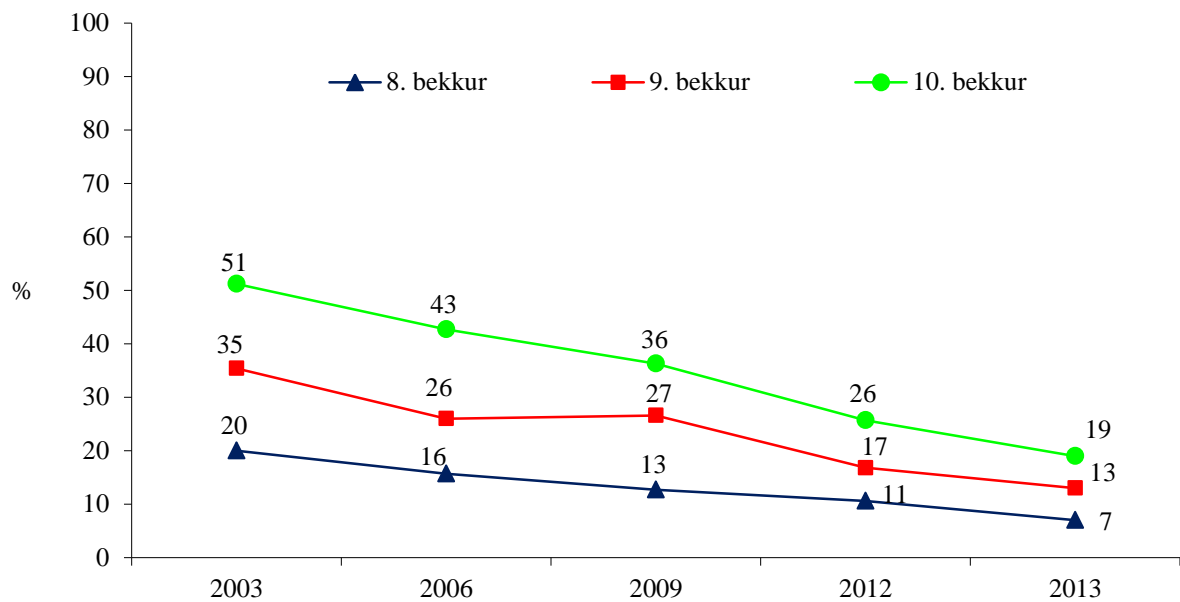

Mynd 3. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftár um ævina, árin 2003 - 2013.

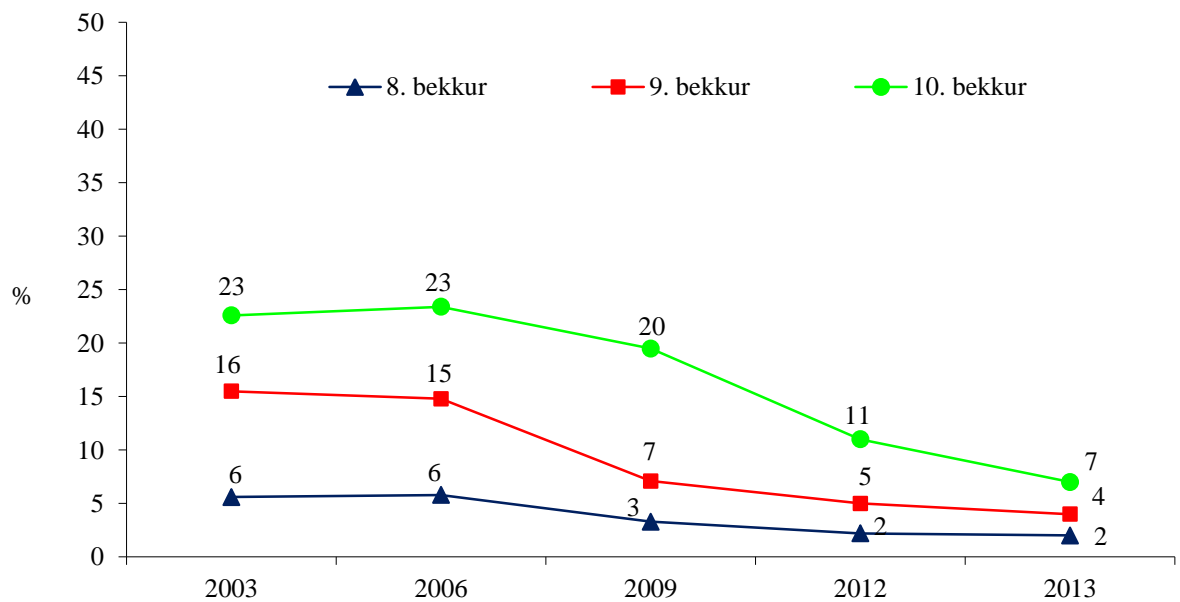

Mynd 4. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftár um ævina, árin 2003 - 2013.

Neftóbak einu sinni eða oftár um ævina

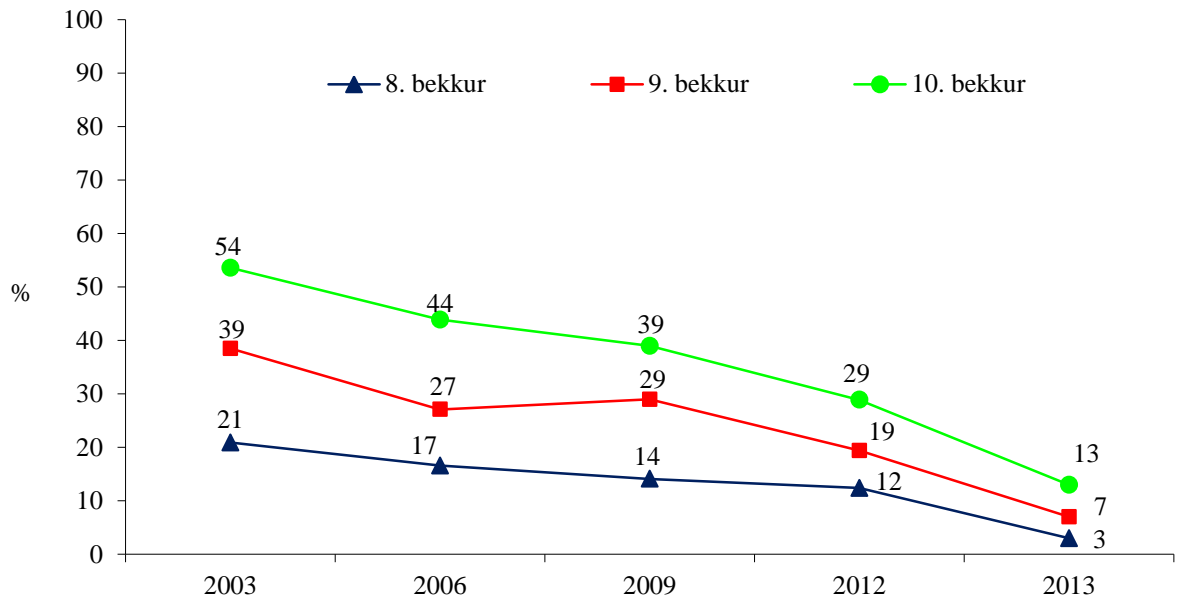

Mynd 5. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftár um ævina, árin 2003 – 2013.

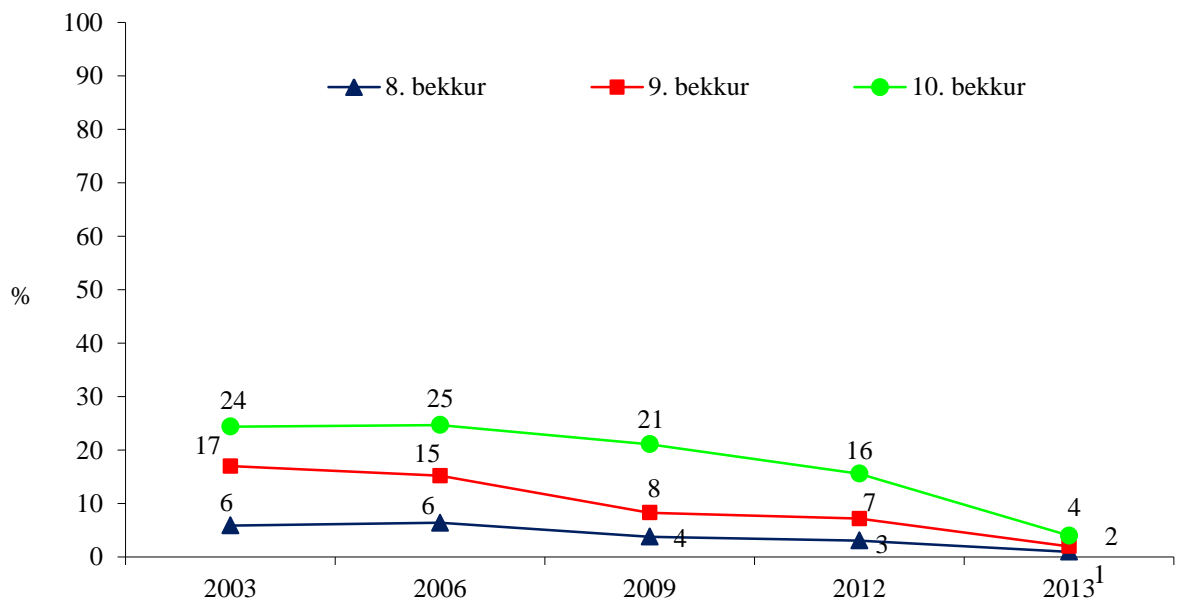

Mynd 6. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftár um ævina, árin 2003 – 2013.

Munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar um ævina

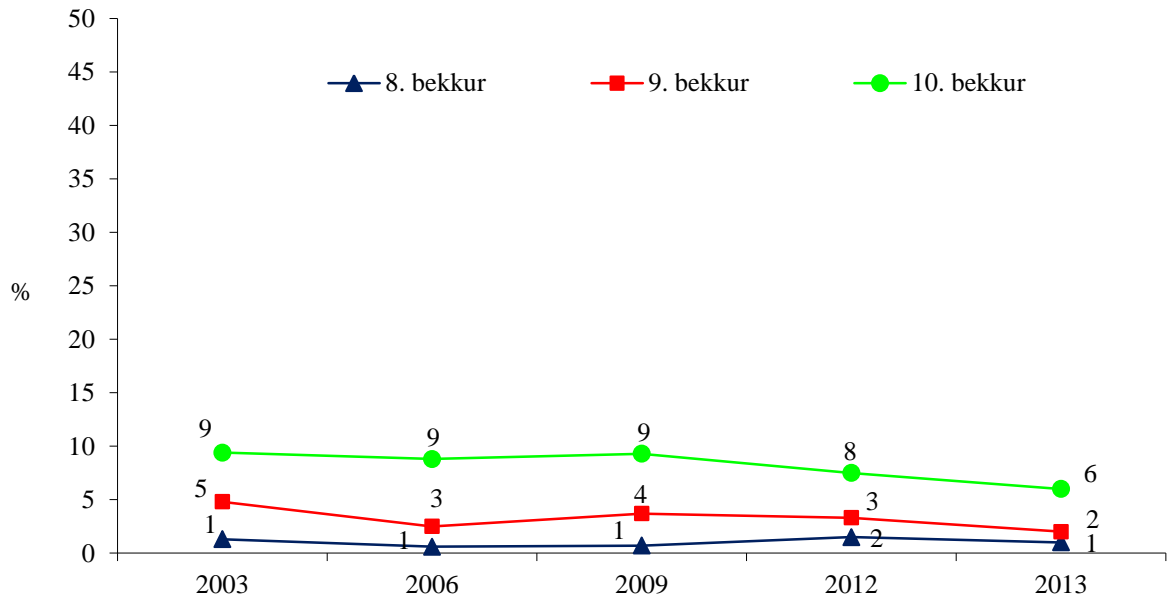

Mynd 7. Hlutfall **stráka** í 8. – 10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar um ævina, árin 2003 – 2013.

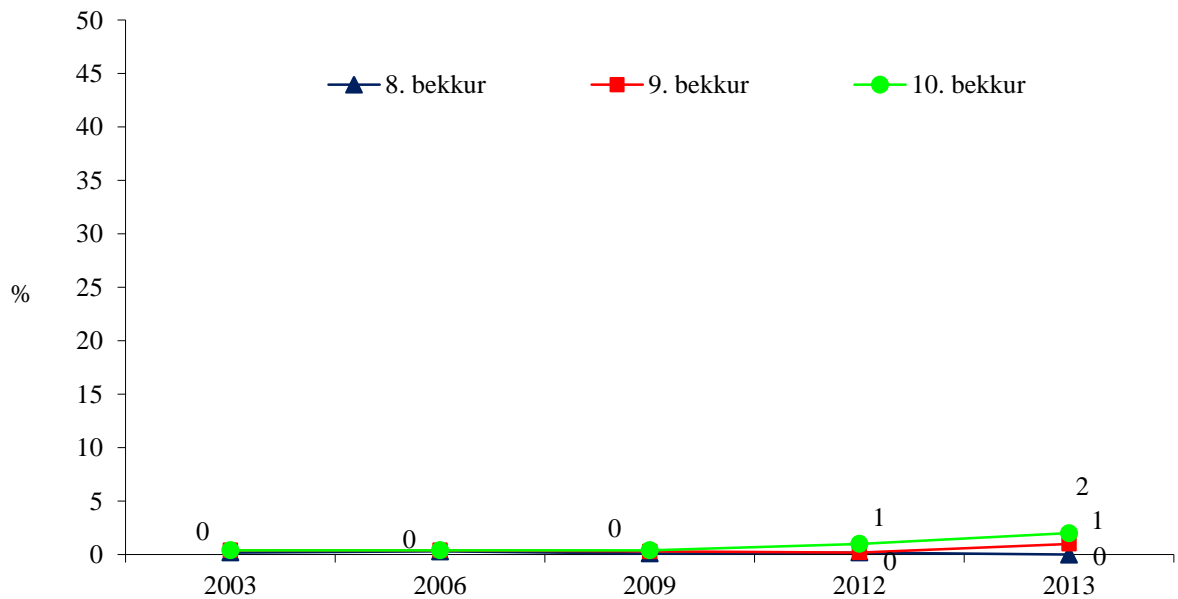

Mynd 8. Hlutfall **stelpna** í 8.–10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar um ævina, árin 2003 – 2013.

Munntóbak 20 sinnum eða oftar um ævina

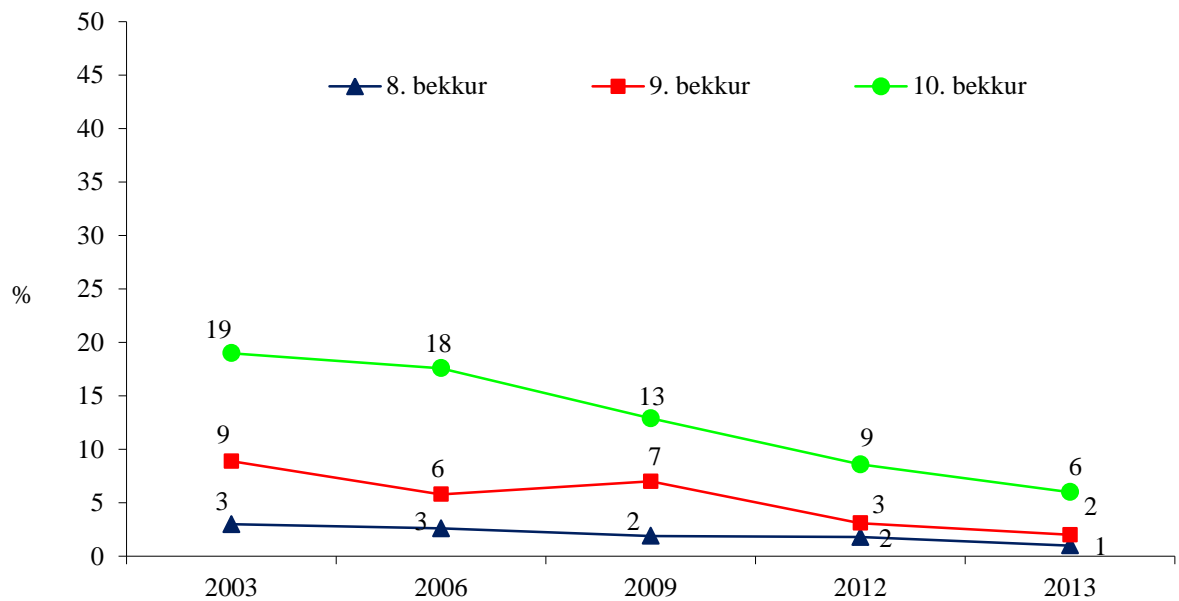

Mynd 9. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak 20 sinnum eða oftar um ævina, árin 2003 – 2013.

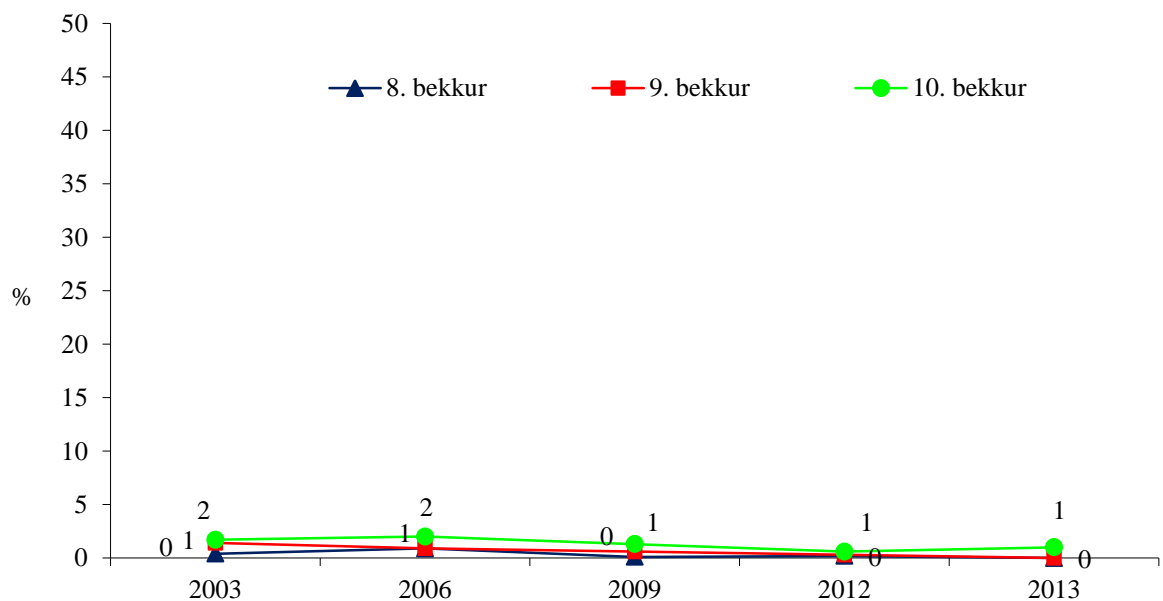

Mynd 10. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak 20 sinnum eða oftar um ævina, árin 2003 – 2012.

Neftóbak 20 sinnum eða oftar um ævina

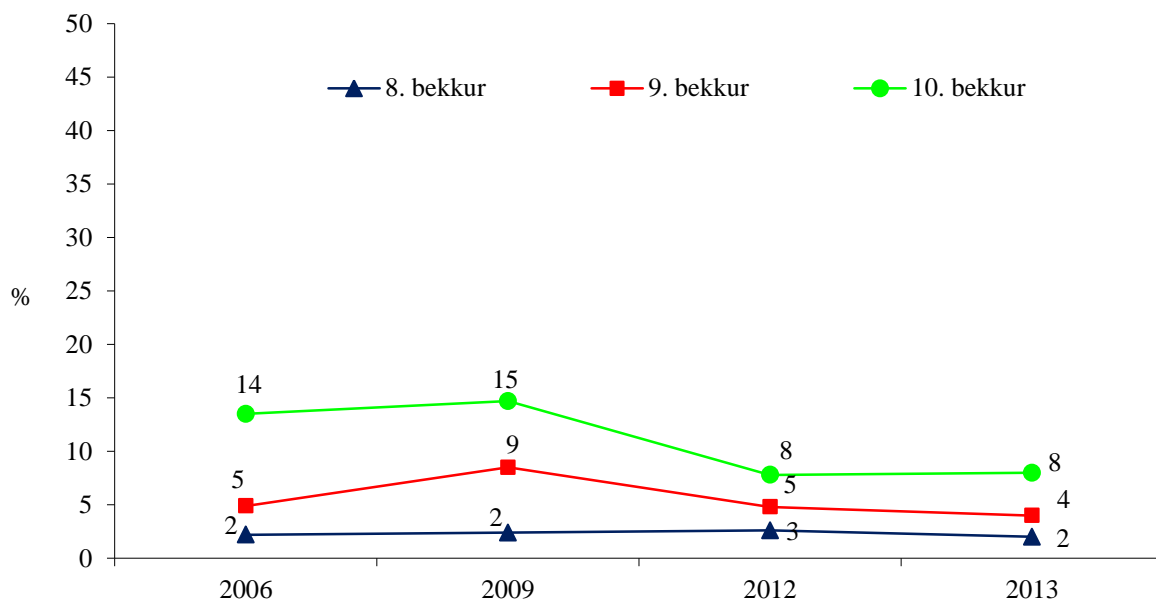

Mynd 11. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak 20 sinnum eða oftar um ævina, árin 2003 – 2013.

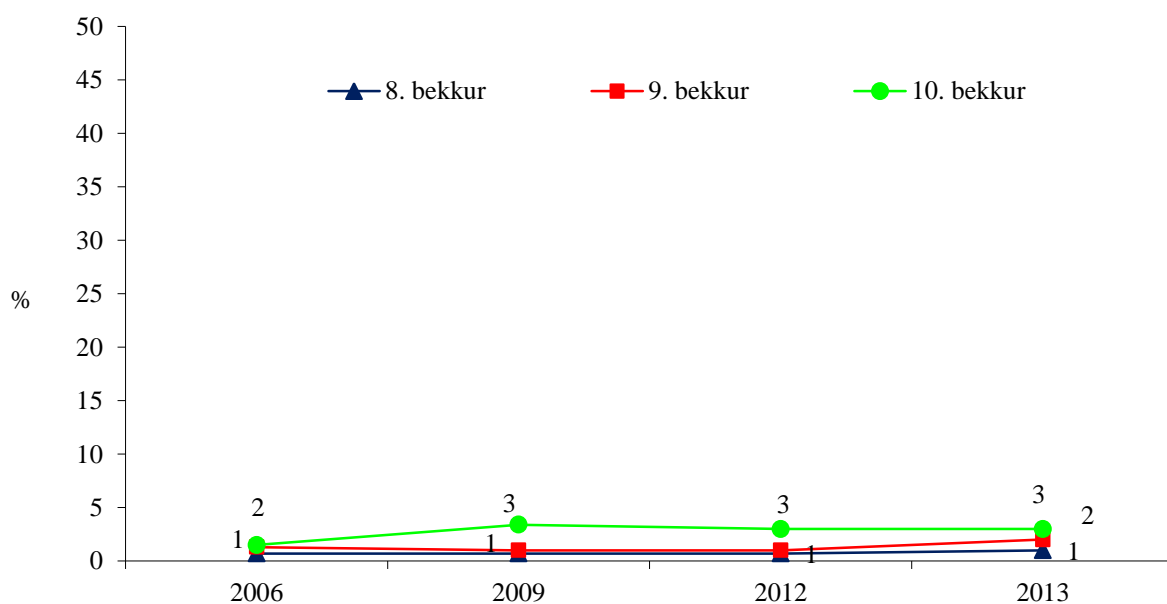

Mynd 12. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak 20 sinnum eða oftar um ævina, árin 2003 – 2013.

Munntóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga

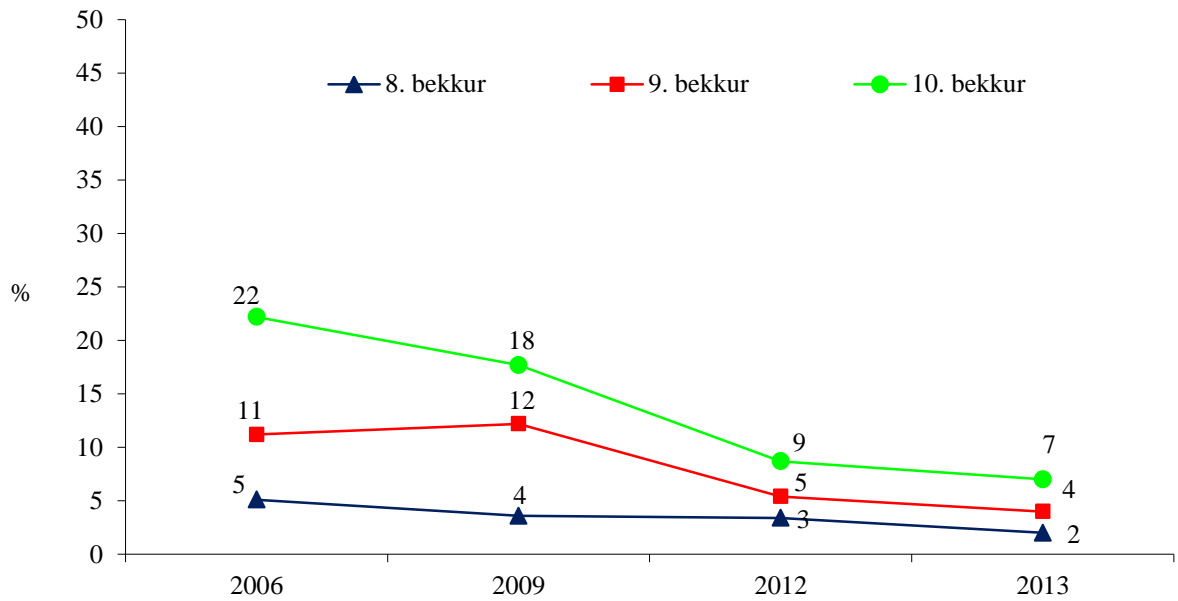

Mynd 13. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

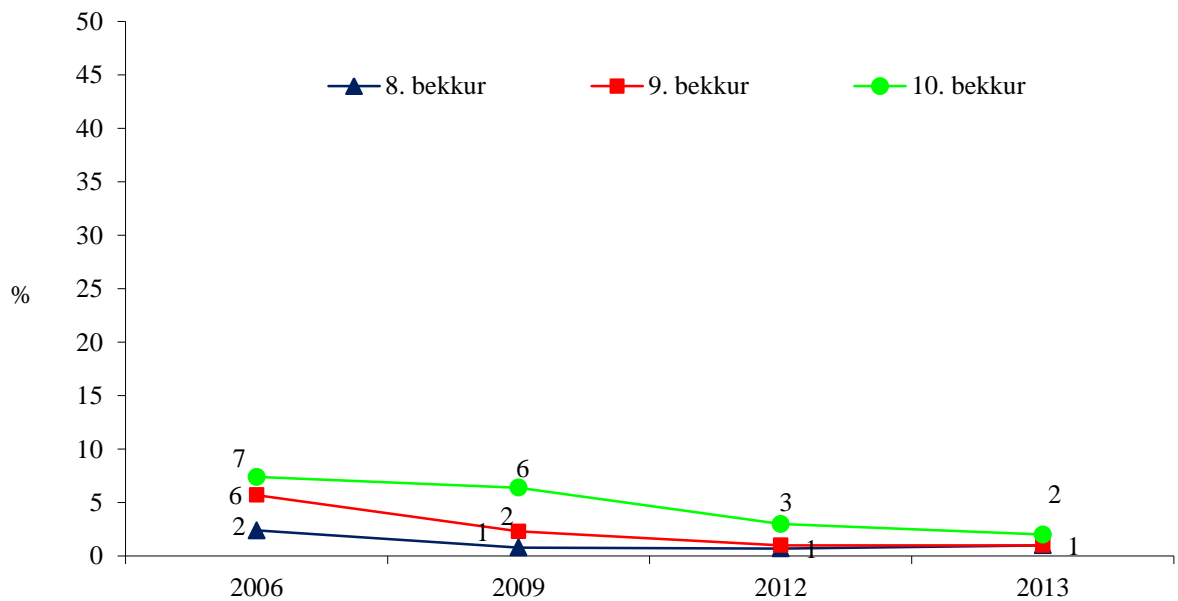

Mynd 14. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað munntóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

Neftóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga

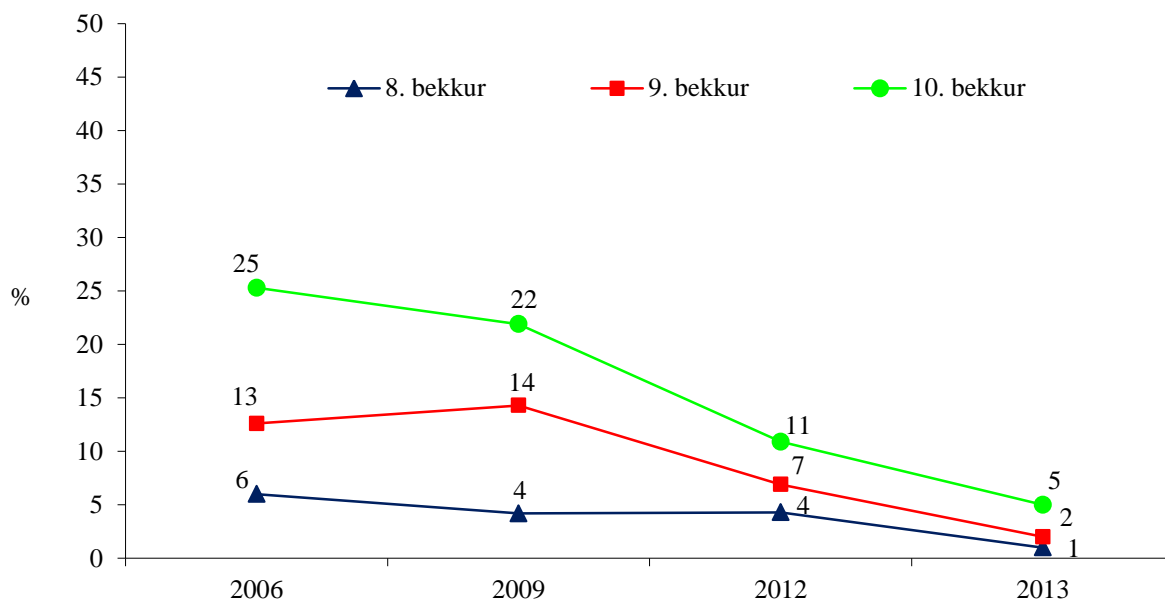
Mynd 15. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

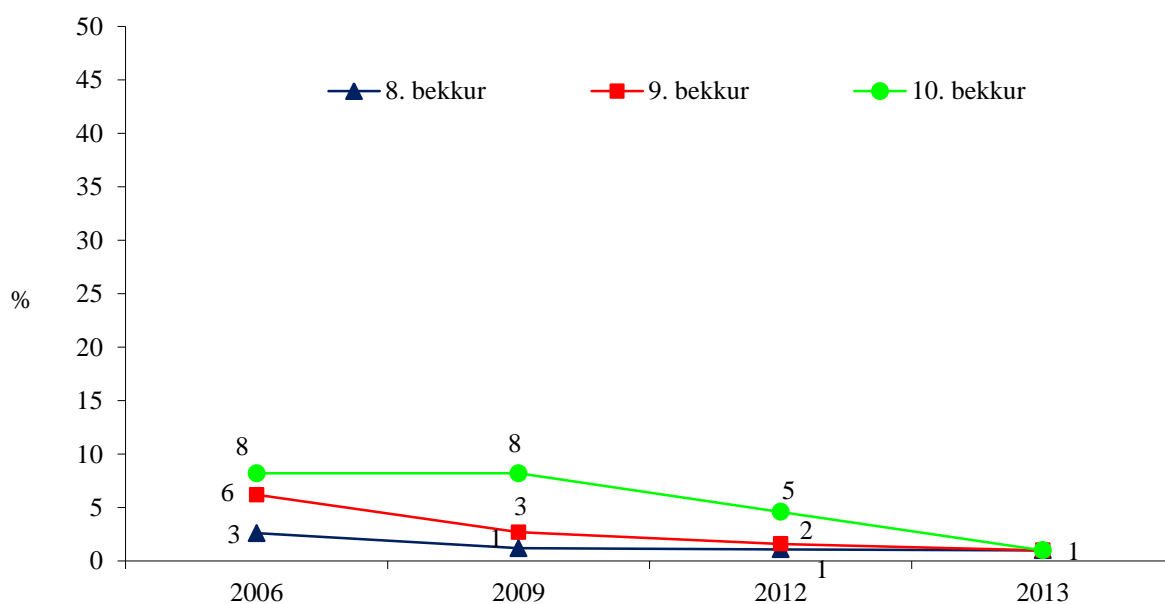
Mynd 16. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað neftóbak einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

Munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar sl. 30 daga

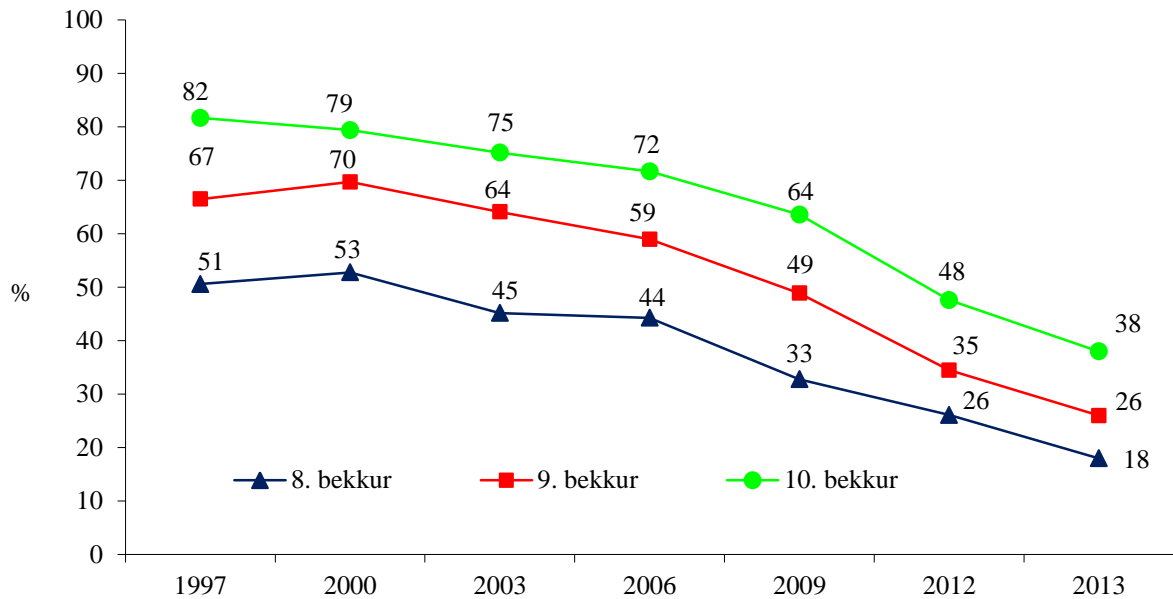
Mynd 17. Hlutfall **stráka** í 8.-10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

Mynd 18. Hlutfall **stelpna** í 8.-10. bekk sem hafa notað munn- eða neftóbak einu sinni eða oftar sl. 30 daga, árin 2006 – 2013.

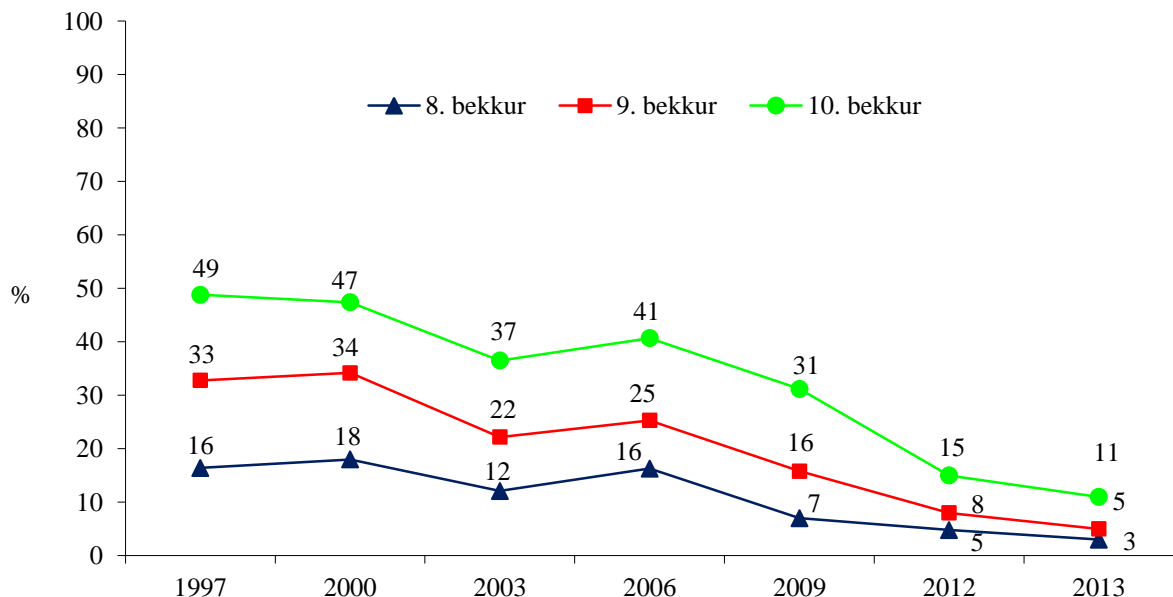
Neysla áfengis

Áfengi einu sinni eða oftár um ævina

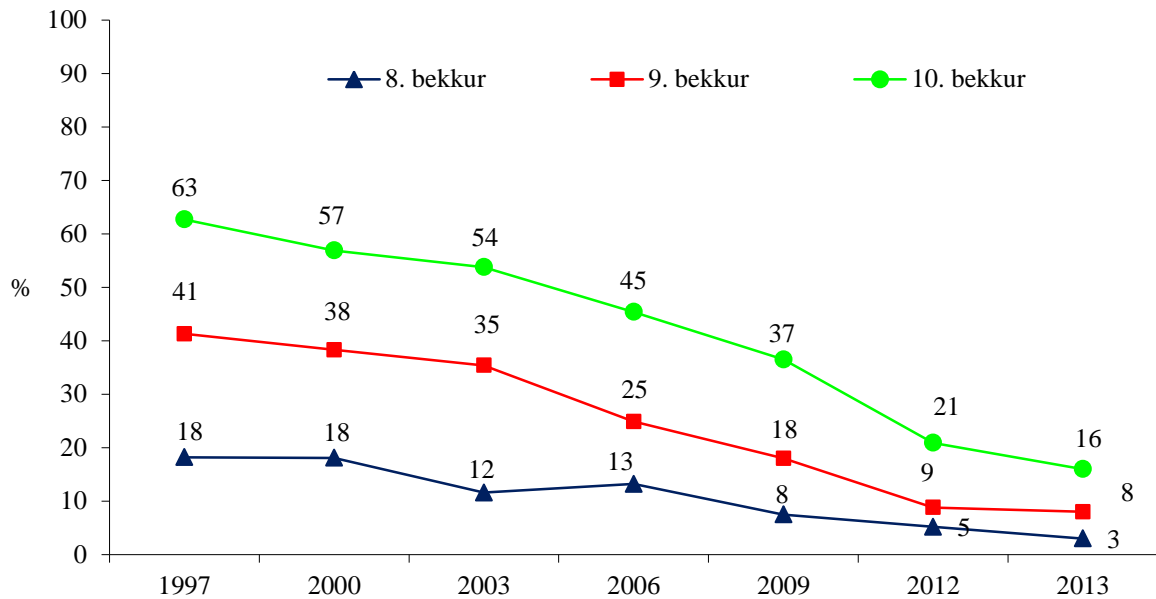
Mynd 19. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa drukkið áfengi af einhverju tagi einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 - 2013.

Áfengi einu sinni eða oftár sl. 30 daga

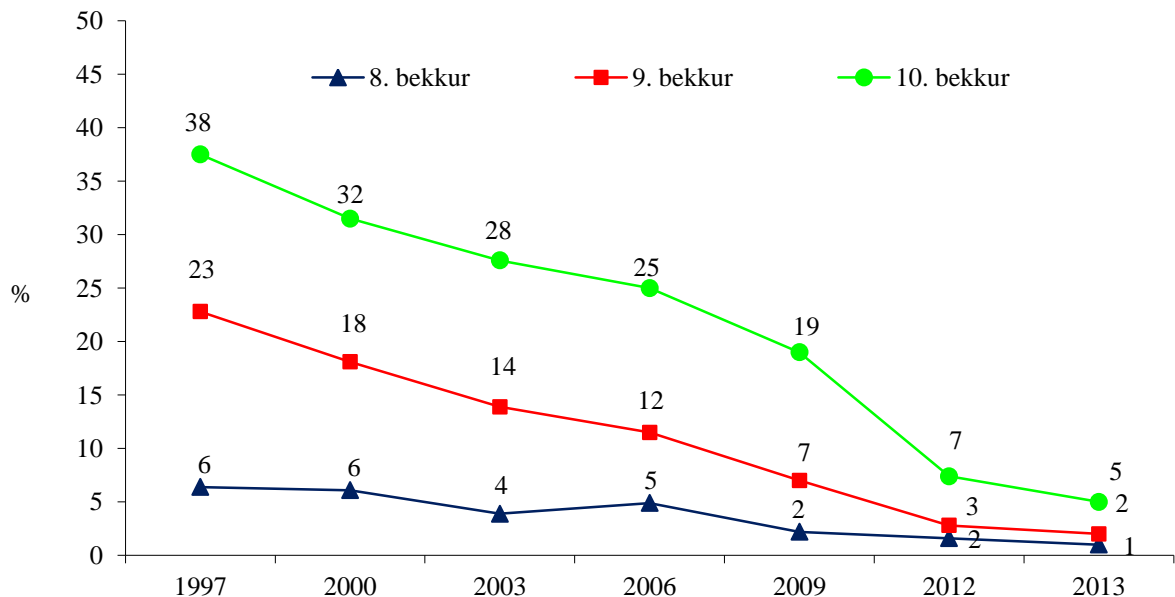
Mynd 20. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa drukkið áfengi af einhverju tagi einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 1997 - 2013.

Ölvun einu sinni eða oftár um ævina

Mynd 21. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 – 2013.

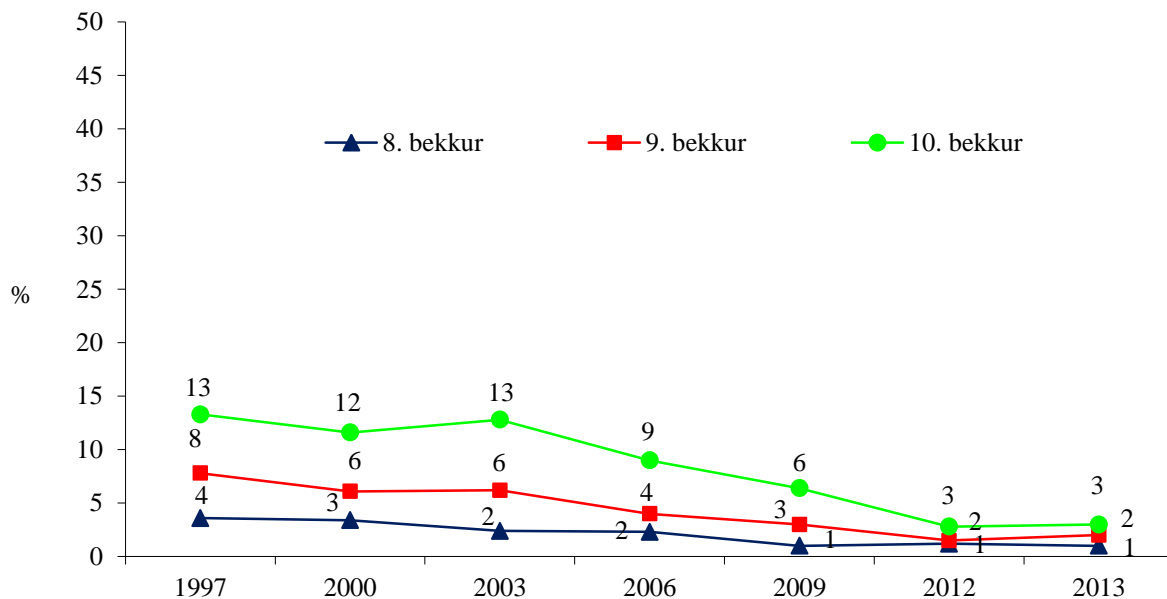
Ölvun einu sinni eða oftár sl. 30 daga

Mynd 22. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftár sl. 30 daga, árin 1997 – 2013.

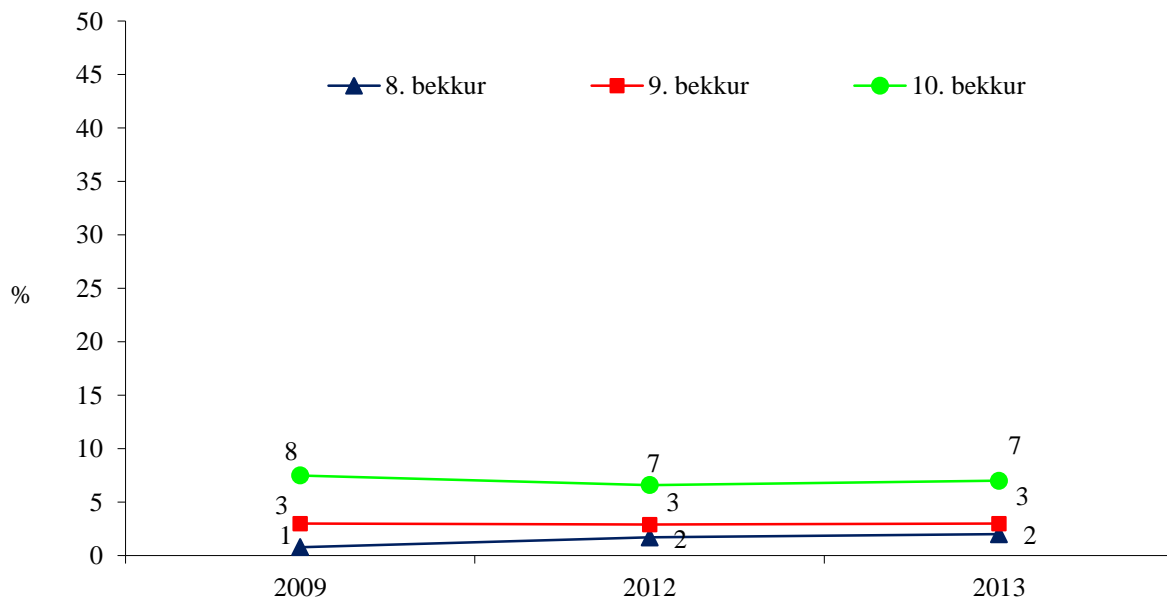
Neysla kannabisefna

Hass einu sinni eða oftár um ævina

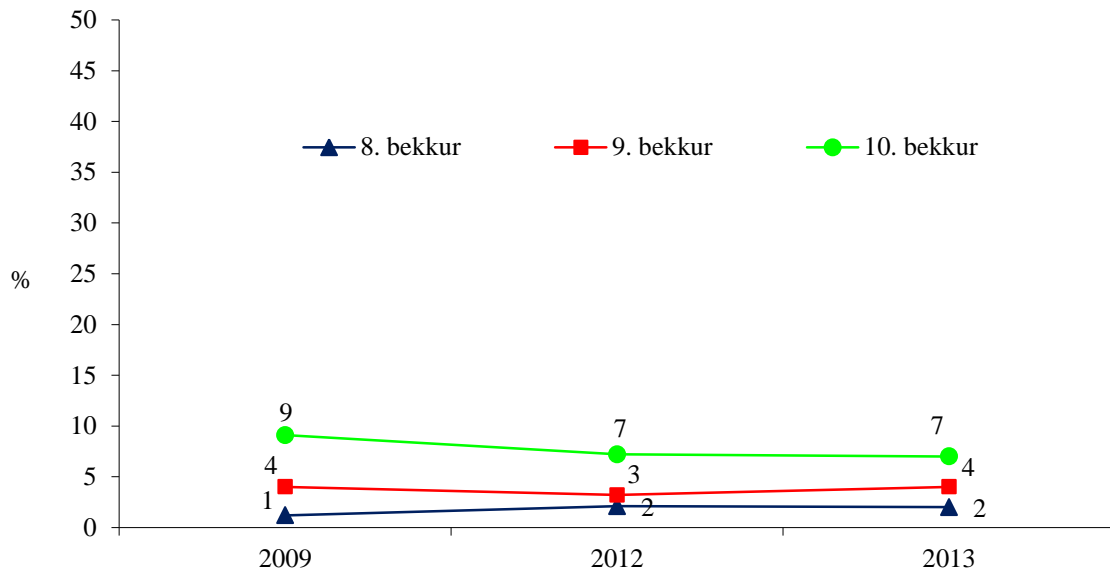
Mynd 23. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað hass einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 – 2013.

Marijúana einu sinni eða oftár um ævina

Mynd 24. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað marijúana einu sinni eða oftár um ævina, árin 2009 – 2013.

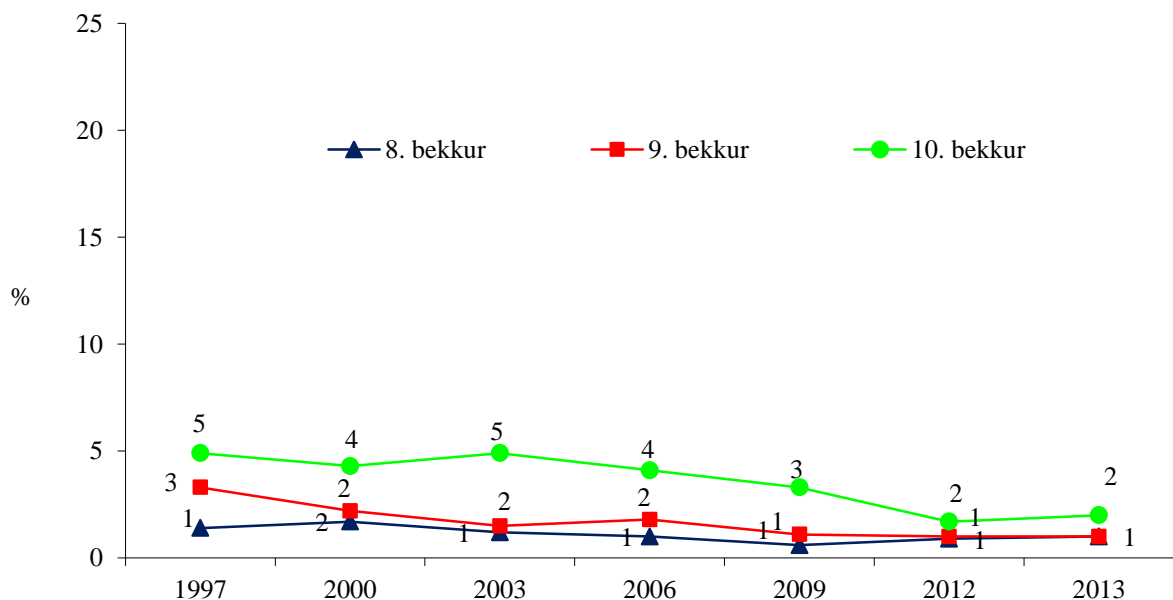
Hass eða marjúana einu sinni eða oftár um ævina

Mynd 25. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað hass eða marjúana einu sinni eða oftár um ævina, árin 2009 – 2013.

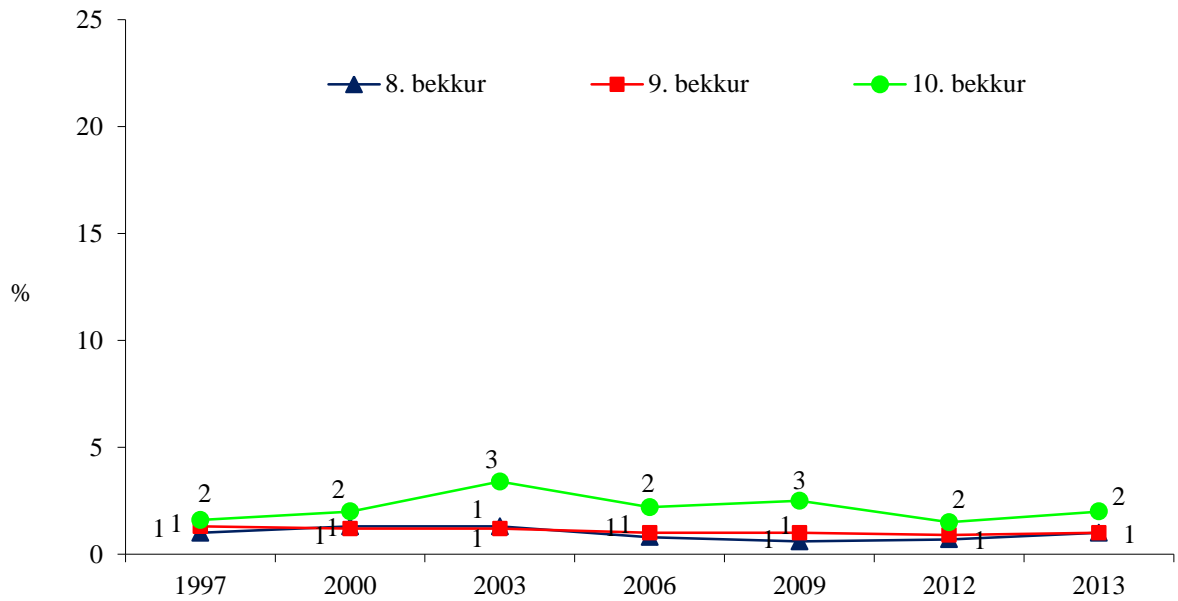
Neysla annarra vímuefna

Amfetamín einu sinni eða oftár um ævina

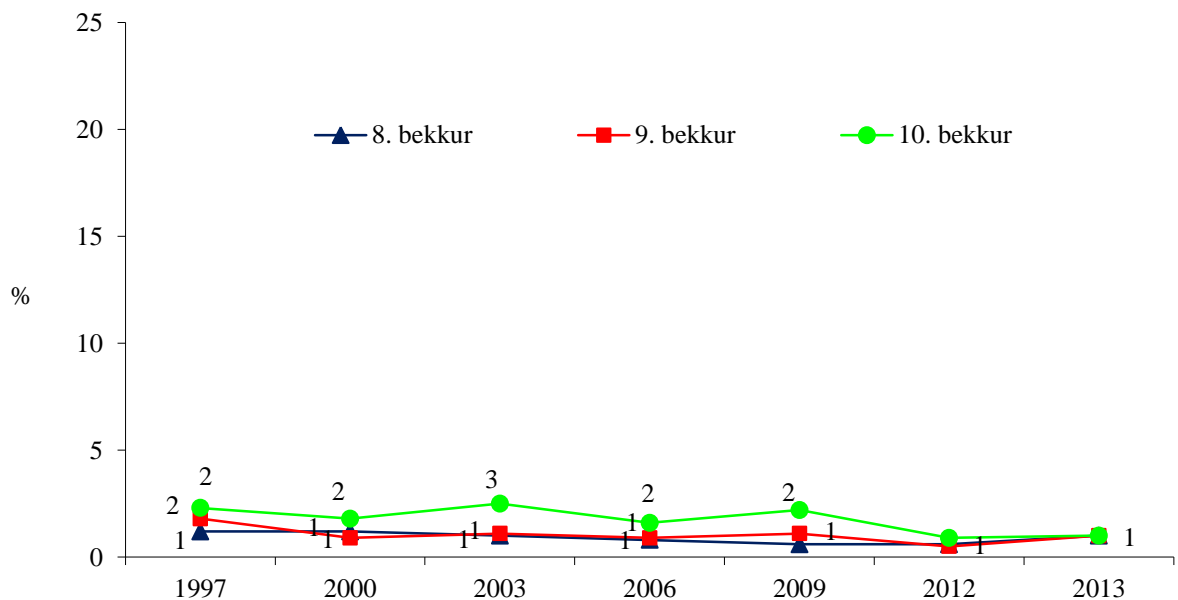
Mynd 26. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað amfetamín einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 – 2013.

Kókaín einu sinni eða oftár um ævina

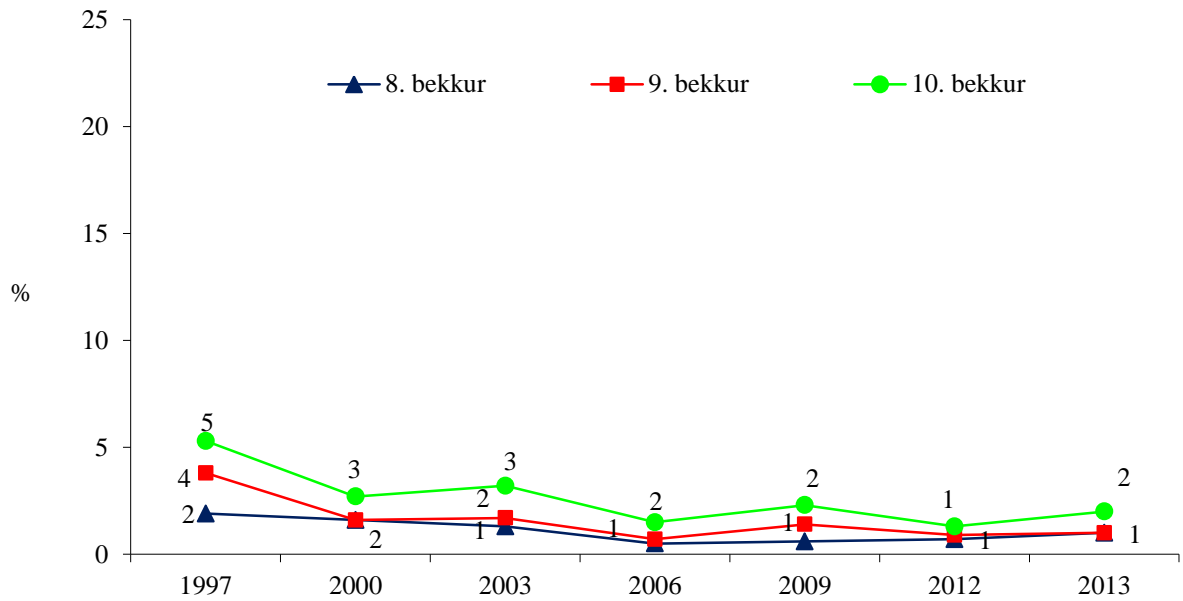
Mynd 27. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað kókaín einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 – 2013.

E-töflu(r) einu sinni eða oftár um ævina

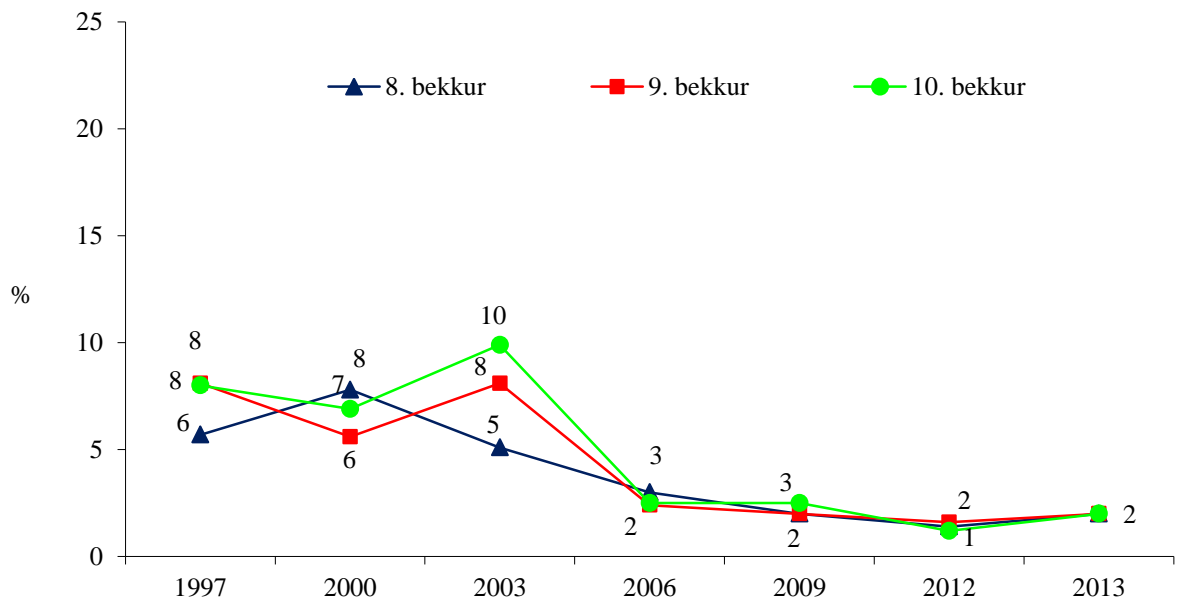
Mynd 28. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað E-töflu(r) einu sinni eða oftár um ævina, árin 1997 – 2013.

Sveppir einu sinni eða oftar um ævina

Mynd 29. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa notað sveppi einu sinni eða oftar um ævina, árin 1997 - 2013.

Sniff einu sinni eða oftar um ævina

Mynd 30. Hlutfall nemenda í 8.-10. bekk sem hafa sniffað einu sinni eða oftar um ævina, árin 1997 - 2013.

Samantekt og umræða

Helsta niðurstaða þessarar úttektar um vímuefnaneyslu unglunga í 8., 9. og 10. bekk grunnskóla hér á landi er að tíðni hennar hefur lækkað mikið frá árinu 1997 og fram til ársins 2013. Eðli málsins samkvæmt er tíðnin ætíð hæst í 10. bekk og lægst í 8. bekk með nemendur í 9. bekk þar á milli. Mestar breytingar koma því jafnan fram í tíðni meðal nemenda í 10. bekk.

Ef tiltekin vímuefni eru skoðuð þá hefur tíðni reykinga einu sinni eða oftár um ævina í 10. bekk lækkað úr 61% árið 1997 niður í 17% árið 2013 og tíðni daglegra reykinga úr 21% í 3% fyrir sömu ár í 10. bekk. Sambærilegar breytingar um lækkun á tíðni reykinga koma fram í 8. og 9. bekk. Reglubundnar mælingar um notkun munn- og neftóbaks hófust árið 2003 en það ár sögðust 31% stráka í 10. bekk hafa notað munntóbak einu sinni eða oftár um ævina en 17% árið 2013. Eins hefur dregið úr tíðni notkunar munntóbaks einu sinni eða oftár um ævina meðal stelpna, eða úr 9% árið 2003 í 4% árið 2013. Svipuð þróun kemur fram í 8. og 9. bekk þó tíðnin sé lægri eins og gefur að skilja. Hins vegar hefur tíðni yfir notkun neftóbaks einu sinni eða oftár um ævina lækkað mikið meðal bæði stráka og stelpna frá 2003 til 2013. Sem dæmi sögðust 51% stráka í 10. bekk hafa notað slíkt tóbak árið 2003 en 19% árið 2013, en sambærileg tíðni var 23% meðal stelpna árið 2003 og 7% árið 2013. Samskonar lækkun hefur orðið í 8. og 9. bekk. Þegar notkun munn- og neftóbaks 20 sinnum eða oftár um ævina er skoðuð má sjá svipaðar breytingar meðal stráka og yfir tíðni um ævina. Það er, tíðni yfir notkun neftóbaks lækkar meira en munntóbaks. Hins vegar er tíðni notkunar munn- eða neftóbaks 20 sinnum eða oftár um ævina meðal stelpna lítil sem engin og hefur verið það frá upphafi mælinga. Sambærilegar breytingar koma fram yfir tíðni notkunar munn- og neftóbaks stráka og stelpna undanfarna 30 daga. Hefur tíðnin almennt lækkað um fleiri prósentustig meðal stráka en stelpna en heildartíðnin er þó ætíð hærri meðal stráka.

Áfengisneysla hefur einnig minnkað mikið frá 1997 og fram til 2013. Sem dæmi hefur tíðni neyslu einu sinni eða oftár um ævina lækkað úr 82% í 38% meðal nemenda í 10. bekk og úr 67% í 26% í 9. bekk. Áfengisneysla síðastliðna 30 daga lækkar úr 49% árið 1997 í 11% árið 2013 og úr 33% í 5% í 9. bekk yfir sama tímabil. Tíðni ölvunar hefur einnig lækkað yfir sama tímabil. Árið 1997 svöruðu 63% nemenda í 10. bekk því til að

hafa orðið ölvuð einu sinni eða ofar um ævina en 16% árið 2013. Sama tíðni í 9. bekk var 41% árið 1997 en 8% árið 2013. Samskonar þróun má sjá yfir tíðni ölvunar undanfarna 30 daga fyrir gerð kannananna en hún var 38% í 10. bekk árið 1997 en 5% árið 2013 og fór úr 23% í 2% í 9. bekk yfir sama tímabil.

Mælingar á neyslu kannabisefna voru framan af bundnar við spurningar um notkun á hassi en tekið var að mæla notkun marjúana einnig árið 2009. Frá því hefur verið spurt um hvoru tveggja. Tíðni yfir neyslu á hassi einu sinni eða oftar um ævina hefur lækkað úr 13% í 10. bekk árið 1997 (og reyndar 17% árið 1998) í 3% árið 2013 og var tíðnin 2% í 9. bekk og 1% í 8. bekk árið 2013. Tíðni á neyslu marjúana einu sinni eða oftar um ævina breytist lítið á milli þeirra þriggja mælipunkta sem eru fyrir hendi, 2009, 2012 og 2013 og var um 7% í 10. bekk árið 2013, 3% í 9. bekk og um 2% í 8. bekk. Ef hins vegar tíðni yfir notkun hass eða marjúana er tekin saman árið 2013 þá má sjá, að hún er svo til sú sama og tíðni notkunar marjúana eingöngu. Þetta þýðir að neysla kannabisefna í þessum aldurshópum er nú að mestu leiti bundin við marjúana og að þau sem á annað borð hafa notað hass hafa yfirleitt líka notað marjúana. Neytendur hass og marjúana eru því ekki aðgreindir hópar heldur einn og sami hópurinn.

Notkun á amfetamíni einu sinni eða oftar um ævina er fátíð og mælist nú um 2% í 10. bekk og 1% í 8. og 9. bekk og það sama má segja um kókaín, e-töflur og sveppi en tíðni notkunar allra þessara efna einu sinni eða oftar um ævina hefur haldist stöðug við 1-2% og breyst lítið sem ekkert yfir tíma. Tíðni yfir notkun sniffefna einu sinni eða oftar um ævina var algengari áður og mældist til að mynda 8% í 10. bekk árið 1997 en 2% árið 2013.

Spurningin sem stendur eftir er hvað orsaki þá miklu lækkun á tíðni vímuefnaneyslu unglunga í efstu bekkjum grunnskóla sem kemur fram í skýrslunni. Ástæðurnar geta verið í það minnsta tvær. Í fyrsta lagi má velta fyrir sér hvort breytingarnar séu almennar en hafi ekki orðið á Íslandi eingöngu. Skoðun á nýjustu skýrslu ESPAD (European School Project on Alcohol and other Drugs) rannsóknarinnar sem hefur mælt vímuefnanotkun unglunga í Evrópu á þriggja til fjögurra ára fresti frá 1995 til ársins 2011 bendir til að breytingarnar hér á landi hafi almennt verið stöðugri og í

mörgum tilfellum meiri en í öðrum Evrópulöndum¹. Ísland mælist nú með lægstu tíðni allra Evrópulanda yfir reykingar og áfengisneyslu meðal unglunga og er í hópi þeirra lægstu yfir notkun annarra efna⁶. Þá er Ísland undir tíðni Bandaríkjanna í öllum tilfellum einnig en þar hefur tíðni neysla áfengis og tóbaks í þessum aldurshópi einnig lækkað mikið síðastliðin áratug².

Í öðru lagi er sá möguleiki að forvarnastarf hafi skilað meiri árangri hér á landi en annars staðar. Umhverfi vímuefnaforvarna meðal unglunga hefur breyst mikið hér á landi frá lokum 10. áratugarins þegar verkefninu *Ísland án eiturlyfja árið 2000* var komið á fót. Sem dæmi hefur Lýðheilsustöð (nú undir Embætti landlæknis) unnið að tóbaks-, áfengis- og vímuefnaforvörnum með beinum og óbeinum hætti, dæmi eru lagabreytingar til að draga úr sýnileika tóbaks og hækkun sjálfræðisaldurs, auk Forvarnadagsins, að frumkvæði forseta Íslands, sem hefur verið haldinn í nokkur ár. Þá hafa forvarnir fengið verulega aukið vægi innan sveitarfélaga sem og meðal foreldra og skóla, og þekking um áhættu- og verndandi þætti vímuefnaneyslu er nú almennari í samfélaginu en áður var. Rannsóknir & greining hefur einnig unnið að staðbundinni og skipulagðri forvarnavinnu í nærsamfélaginu í samvinnu við sveitarfélög, skóla og foreldraráð og komið fram árlega með upplýsingar um neyslumynstur meðal grunnskólanema ásamt niðurstöðum um áhættu- og verndandi þætti og eftirfylgni um nýtingu upplýsinganna³. Árangurinn af þessu starfi var metin nýlega og virðist það hafa skilað árangri umfram aðrar almennar aðgerðir hér á landi⁴.

Í samantekt hefur tíðni vímuefnaneyslu meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla lækkað mjög hér á landi síðastliðin 16 ár og af framansögðu má álíta að árangurinn sé líklega til kominn vegna hvort tveggja, sértækrar og almennrar forvarnavinnu sem unnin hefur verið frá lokum tíunda áratugar síðustu aldar á Íslandi.

¹ Hibell o.fl. 2012.

² Johnston o.fl. 2012.

³ Sigfusdóttir o.fl. 2009; 2010; 2011.

⁴ Kristjansson o.fl. 2010.

Heimildir

- Hibell, B., Guttormsson, U., Ahlström, S., Balakireva, O., Bjarnason, T., Kokkevi, A., Kraus, L. (2012). *The 2011 ESPAD report. Substance Use Among Students in 36 European Countries*. Stockholm, Sweden: CAN and the Pompidou Group.
- Johnston, L.D., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., Schulenberg, J.E. (2012). *Monitoring the Future: National Results on Adolescent Drug Use*. Ann Arbor, USA: Institute for Social Research, University of Michigan.
- Kristjansson, A.L., James, J.E., Allegrante, J.P., Sigfusdottir, I.D., Helgason, A.R. (2010). Adolescent substance use, parental monitoring, and leisure-time activities: 12-year outcomes of primary prevention in Iceland. *Preventive Medicine*, 51, 168-171.
- Sigfusdottir, I.D., Kristjansson, A.L., Gudmundsdottir, M.L., Allegrante, J.P. (2010). A collaborative community approach to adolescent substance misuse in Iceland. *International Psychiatry*, 7, 86-88.
- Sigfusdottir, I.D., Kristjansson, A.L., Gudmundsdottir, M.L., Allegrante, J.P. (2011). Substance use prevention through school and community-based health promotion: a transdisciplinary approach from Iceland. *Global Health Promotion*, 18, 23-26.
- Sigfusdottir, I.D., Thorlindsson, T., Kristjansson, A.L., Roe, K.M., Allegrante, J.P. (2009). Substance use prevention for adolescent: the Icelandic Model. *Health Promotion International*, 24, 16-25.